

Василь ВАХНЯК,
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри землеробства,
грунтознавства та захисту рослин,
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський

Олександр КАДЕНЮК
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри права, професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський

ГРУНТОЗНАВЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

Підготовка фахівців агрономічного профілю завжди передбачала вивчення природничих дисциплін, які закладають основу професії агронома. Серед них важливе місце займає ґрунтознавство з його геологічним, біологічним, географічним, екологічним, сільськогосподарським та іншими аспектами. Традиційно в сільськогосподарському інституті (академії, університеті в різні часи) в м. Кам'янець-Подільський високий рівень викладання дисципліни ґрунтознавство, а тому агрономи переважно добре розуміють проблеми виробничого характеру, пов'язані з ґрунтом.

Вивчення історії науки дозволяє дослідити роль наукових і навчальних установ у розвитку науки і освіти в регіоні, внесок в них окремих вчених. Тому погляд в історичне минуле ґрунтознавчої науки в м. Кам'янець-Подільський є цікавим щодо формування культурно-освітніх і наукових традицій, підготовки фахівців для роботи на теренах Поділля, що є важливою складовою розвитку регіону. Не претендуючи на повноту висвітлення питання, вважаємо за необхідне проаналізувати роль окремих вчених-ґрунтознавців, які працювали в

сільськогосподарському інституті, звернути увагу на їх науковий і освітній доробок, можливо навіть повернути їхні імена для широкого загалу.

На початку ХХ століття Кам'янець-Подільський був одним з міст України де формувалися національні культурно-освітні та наукові осередки, що сприяли пробудженню національної свідомості в Україні в 1917-1921 роках [1]. Революція відкрила великі можливості для розвитку української освіти і культури. У жовтні 1918 р. Кам'янці-Подільському засновано державний український університет, це перший національний вищий навчальний заклад, який створено власними зусиллями незалежної Української держави. Тому 1 квітня 1919 року при Кам'янець-Подільському Державному Українському Університеті було відкрито сільськогосподарський факультет, при факультеті створено відділи: рослинництва, агрономічний, садівництва і городництва, скотарства [2].

Всього було 13 кафедр, серед яких була і кафедра ґрунтознавства [3, 153]. Рада сільськогосподарського факультету 9 серпня 1920 року ухвалила перелік дисциплін, що мають читатись на факультеті, в тому числі ґрунтознавство. Кафедру ґрунтознавства на факультеті тоді не організували, оскільки це були складні часи української революції. Відкриття факультету мало вагоме значення, в цей час Директорія розпочала земельну реформу, котра потребувала фахівців з сільськогосподарською освітою.

З 1921 року ґрунтознавство викладав приват-доцент Іван Андрійович Олійник³ (1879-1932) в курсі «Загальне хліборобство з ґрунтознавством та угноєнням». Він навчався в Кам'янець-Подільському двохкласному міському училищі, потім в Уманському училищі землеробства, а вищу освіту здобув у Петровській сільськогосподарській академії (м. Москва). Після утворення сільськогосподарського факультету професор Олійник І.А. був деканом і викладав дисципліни «Загальне землеробство», «Сільськогосподарська економіка» та «Рахівництво». Продовжував активно займатися науковою

роботою. У наукових записках Кам'янець-Подільського СГІ були надруковані його праці: "Організаційні проблеми селянського господарства Правобережної України (1924 р.), "Економіка сільського господарства Поділля (1921-1925 рр)" (1925 р.), "Проблема селянських сівозмін на Поділлі" (1927 р.) [4]. До речі, остання доповідь була виголошена на агрономічному з'їзді Кам'яниччини і отримала схвалення з боку окружного керівництва, яке ухвалило використати її для практичної діяльності при землевпорядкуванні. Результати багаторічної пошукової роботи І.А. Олійника були зібрані в "Матеріалах по вивченню економіки сільського господарства Кам'янецької округи", яку окружний земельний відділ видав у 1927 р. Ця ґрунтовна праця, що містить чимало цінних статистичних даних, не втратила своєї актуальності і активно використовується істориками, економістами, демографами.

В 1930-1931 рр. працював у Кам'янець-Подільському інституті технічних культур. У вересні 1931 року безпідставно заарештований і висланий на три роки в м. Чимкент, де в жовтні 1932 року помер від тифу. Реабілітований у вересні 1960 року.

В Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті було обладнано кабінет ґрунтознавства. З 1924 по 1929 роки ґрунтознавство викладав доктор геолого-мінералогічних наук, професор Олександр Володимирович Красівський. Він також читав мінералогію та геологію [5], очолював секцію природи та підсекцію прикладної геології та ґрунтознавства кафедри «Природи, сільського господарства й культури Поділля» при Кам'янець-Подільському СГІ, яка була створена в січні 1927 року [6].

Автор багатьох публікацій з геологічних досліджень Поділля в 1918-1924 роках. В 1924 році О.В. Красівським опублікована стаття «Уваги щодо новіших, ґрунтознавчих відкладів Поділля». Він продовжив розвиток теорії утворення лесів на Поділлі, враховуючи існуючі тоді головні теорії їх генезису – еолову і делювіальну, але звертав увагу і на нові гіпотези. З геологічної точки зору

відобразив особливості подій на Поділлі, які сприяли формуванню четвертинних відкладів, розробив геологічний профіль Поділля (Брацлавський-Ямпільський повіти від р. Дністер до р. Буг і далше). В праці провів аналітичний огляд поглядів на походження лесів, розгорнув дискусію про вплив ерозії на утворення ґрунотвірних відкладів, згадавши праці А. Красюка, О.І. Набоких, Г. Махова, В.І. Крокоса, Г. Мірчинк, Я. Армашевського, А. П. Павлова, П. А. Тутковського. Логічно аргументує свої погляди на походження лесів внаслідок делювіальних процесів. Розробив схему ґрунотвірних порід Поділля на основі власних спостережень і дослідів, дав характеристику корінних порід, рябих глин, буруватих і лесоподібних суглинків та лесу, придністровських щербенистих відкладів.

Активну участь в роботі кафедри приймав студент Іван Автономович Лепікаш. Він був членом агрономічного гуртка, на одному з засідань якого доповідав «Ґрунти Поділля». У складі гуртка діяло 5 секцій, в т.ч. секція ґрунтознавства в складі 16 чоловік [7]. Про становлення в ті часи І. А. Лепікаша як вченого свідчить опублікована ним у п'ятому томі записок Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту стаття, присвячена вивченню ґрунтів Поділля [8]. Після закінчення інституту І. А. Лепікаш з 1930 по 1937 роки працював в Українському науково-дослідному інституті геології Всеукраїнської Академії Наук завідувачем відділу, заступником директора, виконував обов'язки директора інституту [9].

До речі, у всіх сільськогосподарських вищих навчальних закладах в 1930-31 роки читалась дисципліна «Ґрунтознавство» об'ємом 110 годин і 24 години виробничої практики, що видно з навчального плану Інституту технічних культур (відділ тютюнів, етеро-олійних та лікарських рослин та сої). Це майже не відрізняється від сьогоднішніх навчальних планів (але тепер разом з геологією). Після повоєнного відновлення Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту, заняття в якому розпочалися на початку 1955

року, кафедру ґрунтознавства і агрономії очолив доктор геолого-мінералогічних наук, професор Іван Дмитрович Сідлецький (нар. у 1907 р.). Незабаром кафедру перейменували у кафедру ґрунтознавства та агрохімії [10]. І. Д. Сідлецький – випускник Кам'янець-Подільського СГІ 1931 року. У вузах працював старшим викладачем, доцентом, професором, деканом. Дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора геолого-мінералогічних наук захистив у 1942 році. Наукові дослідження проводив у галузі колоїдної хімії, розробляв питання складу і будови гумінових кислот тощо [11].

З 1964 по 1969 роки кафедру ґрунтознавства і мікробіології Кам'янець-Подільського СГІ очолював Михайло Гордійович Тягни-Рядно (нар. 1904 р.). Він у 1930 році закінчив Московський університет і до 1933 р працював у ньому. Викладав також у Горьковському та Воронежському університетах та Куйбишевському СГІ. У 1964 р. М. Г. Тягни-Рядно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора біологічних наук на тему «Мікрофлора агрегатів ґрунту і живлення рослин». Читав курс «Мікробіологія» та «ґрунтознавство». Працював над проблемою родючості ґрунту, живлення рослин і ролі мікроорганізмів у них. Розробив нові способи та методику визначення мікробіологічних, хімічних, фізичних та фізико-хімічних процесів ґрунту [12, 392].

Публікувався в центральних журналах – «Поочвоведение», «Микробиология», «Известия АН СССР» тощо. Опублікував статтю у Лондоні (1933 р.), присвячену ролі *V. muscoides* у процесах нітрифікації ґрунтів. За аналізом публікацій в бібліотеці Подільського державного аграрно-технічного університету М. Г. Тягни-Рядно у 30-ті роки минулого століття вивчав мікроорганізми і мікробіологічні процеси у ґрунтах (амоніфікація, нітрифікація, утворення гумусу). У 40-ві роки вивчав обробітки ґрунту (ярусний, чизелювання, глибока оранка), фізичні властивості і органічну речовину, агрегатний склад ґрунту, бактеріальні добрива. У 50-60-ті роки – розвивав лісове та екологічне

грунтознавство, зокрема мікробіологічні процеси під лісовими культурами, вивчав орні землі, солонці та їх меліорацію, мікрофлору ґрунтових агрегатів, органо-мінеральні і бактеріальні добрива.

Цікавим науковцем і викладачем був завідувач кафедри ґрунтознавства Кам'янець-Подільського СГІ у 70-х роках минулого століття Григорій Іванович Ройченко. Наукових досліджень на Поділлі проводив мало, але мав значний науковий доробок. За аналізом публікацій у бібліотеці, він вивчав ґрунти південної Киргизії, схилів Туркестанського хребта, Таласької долини, Кетмень-Тюбинської западини, Паміро-Алтаю, Омської області (сіроземи, коричневі, чорно-бурі, темно-сірі, гірсько-лісові, гірсько-лучні, сіро-коричневі, бурі гірсько-лісові), займався географічними дослідженнями (вертикальна поясність, районування ґрунтів, номенклатурний і систематичний список ґрунтів), вивчав водний режим та гумусний стан ґрунтів. Докторську дисертацію захистив у 1967 р. на тему «Почвы южной Киргизии». По Поділлю виявлено лише одну статтю в співавторстві [13].

Це неповний перелік ґрунтознавців, які працювали в сільськогосподарському СГІ у м. Кам'янець-Подільський, не до кінця вивчено хронологію їх роботи, наукові інтереси і доробок, становлення і існування кафедри ґрунтознавства у навчальному закладі. В цьому полягає перспективність історичного напрямку досліджень в ґрунтознавстві на Поділлі.

Перелік використаних джерел:

1. Каденюк О.С. Нестеренко В.А. Ботанічний сад у Кам'янець-подільському: осередок природослідницької діяльності на Поділлі.

III International Scientific and Practical Conference «SCIENTIFIC PRACTICE: MODERN AND CLASSICAL RESEARCH METHODS». Boston, USA. С. 152-157.

<https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/4>

2. Каденюк О.С., Алещенко М.І. Нестеренко В.А., Михайлик А. О. Подільський Державний аграрно-технічний університет. *Хронологія подій, Документи*. Кам.- Под. Абетка, 2009. 100 с.
3. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Сільськогосподарський факультет Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919-1921 рр.): *Дослідження. Документи. Матеріали*.- Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. 210 с.
4. З історії інституту // Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'яниці на Поділлі. - Друкарня ім. Леніна.- 1924.- Т.1.- С.184.
5. Баєр М. М. Підсумки будівництва Кам'янецького сільськогосподарського інституту та перспективи його розвитку // *Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'яниці на Поділлі*.- Кам'янець на Поділлі.- Кн.4.- Друкарня імені Леніна.-1927.- С.181.
6. Лесь Красівський. Уваги що до новітніх, ґрунтоутворюючих відкладів Поділля // *Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'яниці на Поділлі*.- Друкарня ім. Леніна.- 1924.- Т.1.- С.18-32.
7. Короткий відчит про працю Агрономічного гуртка при Кам'янець-Подільському с.-г. інституті ім. Карла Маркса з 1.V.1926 р. по 15.IX.1927 р. // *Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'яниці на Поділлі*.- Друкарня ім. Леніна.- 1927.- Кн.4.- С.189.
8. Студ. І.А. Лепікаш. До фізичної природи ґрунтоутворюючих порід Кам'янецької округи // *Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'яниці на Поділлі*.- Кам'янець на Поділлі.- 1928.-Т.V.- С.326-331.
9. Навчальні плани та програмові матеріали сільськогосподарських інститутів на 1930-1931 рік.- Збірник VI.- Кам'янець-Подільський інститут технічних культур.- Радянський селянин.- 1930.- С.6.
11. Учені вузів Української РСР.- Вид-во Київського університету. 1968. С.392.